

Analiza zakonske regulative u oblasti očuvanja životinjskih genetičkih resursa Republike Srpske

Jelena Nikitović¹, Jovica Sjeničić², Gordana Đurić¹

¹Institut za genetičke resurse, Univerzitet u Banjoj Luci, Republika Srpska, BiH
²Društvo za istraživanje i zaštitu biodiverziteta, Banja Luka, Republika Srpska, BiH

Sažetak

Osnovni međunarodni standardi koji definišu ciljeve, prioritete, mjere i obaveze, kako u očuvanju biološke raznovrsnosti, tako i u zaštiti genetičkih resursa u stočarstvu, odnosno zaštiti autohtonih rasa domaćih životinja, sadržani su u Globalnom akcionom planu Svjetske organizacije za hranu i poljoprivredu (FAO), kao i Konvenciji o biološkoj raznovrsnosti. Pristupanjem međunarodnim konvencijama, BiH/RS se obavezala da će uspostaviti sistem mjera kojim će se omogućiti očuvanje biološke raznovrsnosti i zaštitu autohtonih i ugroženih rasa domaćih životinja. Nepostojanje registra autohtonih rasa sa preciznim podacima o vrsti, brojnom stanju i lokacijama grla, onemogućava preduzimanje mjera zaštite i sprečavanje nelegalnog izvoza, čime se ugrožava njihov opstanak. Zakonska regulativa koja bi regulisala inventarizaciju i zaštitu genofonda još uvijek ne postoji, a u oblasti genetičke raznovrsnosti veoma mali broj naučnih i stručnih radova posvećuje pažnju o autohtonim rasama. Sa aspekta očuvanja animalnih genetičkih resursa potrebno je u što kraćem vremenskom roku predložiti i usvojiti Zakon o genetičkim resursima Republike Srpske, kao i izmjene i dopune Zakona o stočarstvu RS, te donijeti programe i pravilnike koji su od ključne važnosti za upravljanje genetičkim resursima u stočarstvu, a u skladu sa međunarodnim standardima.

Ključne riječi: autohtone rase, genofond, očuvanje

Uvod

Potrebe stanovništva za hranom i zahtjevi za visokim stopama prinosa, konkurentnim sa zemljama Zapadne Evrope, dovele su do toga da je u protekloj deceniji Vlada Republike Srpske stimulisala zamjenu autohtonih rasa domaćih životinja sa produktivnijim rasama. Tako je tradicionalni način uzgoja u stočarstvu na malim farmama do pet grla, sa prvenstveno autohtonim rasama domaćih životinja, ustupio mjesto intenzivnom uzgoju na velikim farmama sa produktivnijim rasama. Ujedno je i migracija stanovništva iz sela prema gradovima dovela do toga da je opstanak autohtonih rasa domaćih životinja sve više ugrožen.

Bosna i Hercegovina, a time i Republika Srpska se smatraju područjem sa velikom biološkom raznovrsnošću, a time i velikim brojem autohtonih rasa. Pristupanjem međunarodnim konvencijama BiH/Republika Srpska se obavezala da će uspostaviti sistem mjera kojim će se omogućiti očuvanje biološke raznovrsnosti i zaštitu autohtonih i ugroženih rasa domaćih životinja.

Cilj ovog rada je analiza postojeće zakonske i podzakonske regulative u Republici Srpskoj i zemljama okruženja po pitanju zaštite genetičkih resursa u stočarstvu i autohtonih rasa domaćih životinja, kao i prijedlog mjera za unapređenje pravnog okvira.

Materijal i metode rada

Prvi dio istraživanja je usmjeren na analizu usklađenosti zakonske regulative sa međunarodnim standardima, koji su sadržani u Globalnom akcionom planu Svjetske organizacije za hranu i poljoprivredu (FAO) (www.fao.org), Konvenciji o biološkoj raznovrsnosti i Nagoya protokolu (www.cbd.int). Drugi dio istraživanja se odnosi na poređenje zakonske i podzakonske regulative Republike Srpske sa zemljama okruženja, dok se treći dio istraživanja odnosi na fundamentalnu analizu postojeće regulative i identifikovanje ključnih segmenata za unapređenje.

Rezultati i diskusija

Međunarodni standardi

Međunarodni standardi definišu ciljeve, prioritete, mjere i obaveze, kako u očuvanju biološke raznovrsnosti, tako i u zaštiti genetičkih resursa u stočarstvu, odnosno zaštiti autohtonih rasa domaćih životinja.

Tab. 1. Usklađenost zakonske regulative Republike Srpske sa međunarodnim standardima
Compliance of legislation of Republic of Srpska with international standards

Država <i>Country</i>	Republika Srpska <i>Republic of Srpska</i>	Srbija <i>Serbia</i>	Slovenija <i>Slovenia</i>	Hrvatska <i>Croatia</i>	Crna Gora <i>Montenegro</i>
FAO Globalni akcioni plan <i>FAO Global Plan of Action</i>	Zakon je djelimično usklađen	Zakon je usklađen	Zakon je usklađen	Zakon je djelimično usklađen	Zakon je djelimično usklađen
Konvencija o biološkoj raznovernosti <i>Convention on Biodiversity</i>	Pristupila 2002, još nije ratifikovala	Potpisala 1992, ratifikovala 2002	Potpisala 1992, ratifikovala 1996	Potpisala 1992, ratifikovala 1996	Pristupila secesijom od SCG 2006
Nagoya protokol <i>Nagoya Protocol</i>	Nije potpisala ni ratifikovala	Potpisala 2011, nije ratifikovala	Potpisala 2011, nije ratifikovala	Pristupila 2015, nije ratifikovala	Nije potpisala ni ratifikovala

Narodna skupština Republike Srpske usvojila je Zakon o stočarstvu 21. maja 2015. godine. Ovaj zakon daje osnovni pravni okvir za očuvanje genetičkih resursa i zaštitu autohtonih vrsta domaćih životinja. Ipak, detaljnom analizom može se uočiti da ima i određenih nedostataka koji se ogledaju u neusklađenosti sa Konvencijom o biološkoj raznovernosti, odnosno Nagoya protokolom, kao i FAO Globalnim akcionim planom.

Ključni segmenti neusklađenosti se odnose na:

- ✓ zakonsko regulisanje mehanizama fer i pravedne raspodjele dobiti na osnovu dogovorenih uslova između RS/BiH i potencijalnih korisnika genetičkih resursa u i van RS/BiH (www.unep.ba),
- ✓ definisanje prava lokalnih zajednica nad genetičkim resursima i tradicionalnim znanjem u vezi sa genetičkim resursima, te raspodjeli dobiti,
- ✓ definisanje procedure za pristup genetičkim resursima (obrada zahtjeva, dodjela dozvola i kriteriji) i mjere za nepoštovanje uspostavljenog sistema pristupa i korišćenja genetičkih resursa,

- ✓ javnu svijest o značaju očuvanja biološke raznovrsnosti u stočarstvu,
- ✓ sistem pristupa i raspodjele dobiti od genetičkih resursa zakonski koji u osnovi treba biti povezan sa doprinosom za očuvanje i održivo korišćenje genetičkih resursa,
- ✓ određivanje republičkog/nacionalnog koordinatora i tijela za odlučivanje o pristupu i raspodjeli dobiti, kao i vršenje monitoringa nad korišćenjem genetičkih resursa i osiguranja transparentnosti.

Podzakonska regulativa

U roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona o stočarstvu, ministar treba da donese Program očuvanja genetičkih resursa iz oblasti stočarstva, kao i Pravilnik kojim se propisuje sadržaj prijave i postupak za priznavanje nove rase, soja ili hibrida. Prema dostupnim informacijama iz resornog ministarstva, navedeni podzakonski akti do danas nisu doneseni niti su u proceduri.

Analizom Zakona o stočarstvu može se uočiti da, iako su članom 41. definisane obaveze učesnika programa konzervacije i korišćenja genetičkih resursa i banke gena, u kaznenim odredbama nisu predviđene sankcije za nepoštovanje navedenih obaveza.

Članom 49. Zakona definiše se nadležnost ministarstva za vođenje evidencije brojnog stanja autohtonih i ugroženih rasa domaćih životinja, kao i davanje saglasnosti za izvoz genetskih materijala i grla, ali ne postoji pravilnik o gajenju i prometu autohtonih rasa i način vođenja registra. U dijelu Zakona u kojem su definisani registri u stočarstvu (Glava VIII, članovi 52, 53. i 54.), ne propisuje se vođenje registra autohtonih rasa.

Nepostojanje registra autohtonih rasa domaćih životinja sa preciznim podacima o vrsti, brojnom stanju i lokacijama grla, onemogućava preduzimanje mjera zaštite i sprečavanja nelegalnog izvoza, čime se ugrožava njihov opstanak.

Takođe, zakonskim rješenjem nisu definisane nadležnosti poljoprivredne inspekcije u očuvanju autohtonih vrsta, niti su kaznenim odredbama predviđene sankcije.

U svrhu ispunjavanja ciljeva o zaštiti autohtonih rasa domaćih životinja i očuvanja genetičkih resursa u stočarstvu neophodno je u što skorijem vremenskom roku donijeti odgovarajuće podzakonske akte.

Tab. 2. Podzakonska regulativa u RS i u državama u okruženju
Subordinate legislation in Republic of Srpska and neighboring countries

Država <i>Country</i>	Republika Srpska <i>Republic of Srpska</i>	Srbija <i>Serbia</i>	Slovenija <i>Slovenia</i>	Hrvatska <i>Croatia</i>	Crna Gora <i>Monte- negro</i>
Program očuvanja biodiverziteta u stočarstvu <i>The Program for Biodiversity Preservation in Livestock</i>	Nije usvojen niti je u proceduri	Nije usvojen (rok 5 god. od usvajanja Zakona)	Usvojen (Uradni list 90/04 i 88/14)	Nije usvojen	Nije usvojen
Pravilnik o gajenju i prometu autohtonih rasa i vođenju registra <i>Rules on Cultivation and Transport of Indigenous Breeds and Keeping the Registry</i>	Nije usvojen niti je u proceduri	Usvojen (Sl. glasnik 56/2010)	Usvojen (Uradni list 90/04)	Nije usvojen	Nije usvojen
Pravilnik o listi genetskih rezervi i autohtonih rasa <i>Rules on the List of Genetic Reserves and Indigenous Breeds</i>	Nije usvojen niti je u proceduri	Usvojen (Sl. glasnik 38/2010)	Usvojen (Uradni list 90/04 i 88/14)	Nije usvojen	Nije usvojen
Pravilnik o sadržaju prijave i postupak za priznavanje nove rase, soja ili hibrida <i>Rules on the Content of the Application and Procedures for Recognition of New Breeds, Soy and Hybrids</i>	Nije usvojen niti je u proceduri	Usvojen (Sl. glasnik 13/2011)	Usvojen (Uradni list 90/04)	Usvojen (Narodne novine 164/04)	Nije usvojen
Strategija zaštite biodiverziteta <i>The Strategy for Biodiversity Protection</i>	Usvojena za period 2016- 2020 god	Usvojena (Sl. glasnik 13/2011)	Usvojena*	Usvojena (Narodne novine 143/08)	Usvojena za period 2009- 2014 god

*Izvor: www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/en/biotska.pdf

Usvajanjem pravilnika bi se omogućila realizacija konkretnih projekata:

- Uspostavljanje registra autohtonih rasa domaćih životinja sa tačnim brojem vrsta, brojnim stanjem jedinki i lokacijama uzgoja.
- Stvaranje banke gena autohtonih i ugroženih rasa domaćih životinja s ciljem očuvanja *in situ* i *ex situ*.
- Definisane lokacije i stvaranje uslova za uzgoj isključivo autohtonih i ugroženih vrsta domaćih životinja.
- Promocija i brendiranje autohtonih poljoprivrednih proizvoda uzgojenih na specijalizovanim farmama sa geografskim porijeklom.
- Podizanje javne svijesti o očuvanju genetičkih resursa sa akcentom na autohtone rase domaćih životinja.

Republika Srpska je u maju 2015. godine donijela *Strateški plan razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2016-2020*. Kako je u prethodnoj dekadi akcenat stavljen na povećanje produktivnosti u stočarstvu, to je dovelo do smanjenja broja autohtonih rasa domaćih životinja i do ugrožavanja njihovog opstanka.

U Strateškom planu, u 4. strateškom cilju „Održivo upravljanje prirodnim resursima i ublažavanje posljedica klimatskih promjena“, navedeno je između ostalog: „*Cilj održivog korišćenja poljoprivrednog zemljišta ostvarivaće se kroz zaštitu biodiverziteta i očuvanje genetičkih resursa, kako u biljnoj, tako i u stočarskoj proizvodnji. Posebna pažnja će se posvetiti očuvanju autohtonih rasa domaćih životinja i autohtonih sorata gajenih biljaka za čije držanje i uzgoj će se isplaćivati dodatni podsticaji*“. (Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske, 2015).

U okviru ovog strateškog plana definisana je podrška mjerama zaštite biodiverziteta *on farm* konzervacije i uzgoju autohtonih rasa. Za potrebe realizacije ovih mjera u agrarnom budžetu u periodu od 2016. do 2019. godine planiraju se sredstva u iznosu od 100 000,00 KM godišnje, dok je u 2020. godini planirano 150 000,00 KM. Indikatori praćenja su broj gazdinstava koja su podržana, kao i broj biljnih i životinjskih vrsta koje su u programu zaštite.

Zaključak

Teritoriju Republike Srpske i BiH karakteriše velika biološka raznovrsnost, upotpunjena sa tradicionalnim znanjima i praksama lokalnog stanovništva. Migracija stanovništva iz sela prema gradovima, favorizovanje intenzivnog uzgoja u stočarstvu sa akcentom na visoke prinose, kao i nedovoljno razvijena svijest o genetičkim resursima, dovele su do toga da je opstanak autohtonih rasa domaćih životinja sve više ugrožen.

Analizom zakonodavnog okvira, kao jednog od segmenata održivog korišćenja i razvoja životinjskih genetičkih resursa, utvrđeno je sljedeće:

- Republika Srpska je u maju 2015. godine donijela Zakon o stočarstvu koji sadrži odredbe o korišćenju i očuvanju genetičkih resursa i zaštiti autohtonih rasa domaćih životinja.
- Zakon je samo djelimično usklađen sa FAO Globalnim akcionim planom i Konvencijom o biološkoj raznovrsnosti, dok sa Nagoya protokolom nije usklađen.
- U Zakonu nisu precizno definisane nadležnosti poljoprivredne inspekcije niti kaznene sankcije za nepoštovanje odredbi Zakona u oblasti zaštite autohtonih rasa domaćih životinja.
- Podzakonski akti (Program očuvanja genetičkih resursa u stočarstvu i Pravilnik o sadržaju prijave i postupku priznavanja nove rase, soja ili hibrida) nisu usvojeni.
- Ne postoji baza podataka autohtonih rasa, odnosno Pravilnik o gajenju i prometu autohtonih vrsta i vođenju registra.
- Zakon ne definiše mehanizme fer i pravedne raspodjele dobiti od korišćenja genetičkih resursa, prava lokalnih zajednica nad genetičkim resursima, procedure pristupa i korišćenja genetičkih resursa, vršenje monitoringa, obezbjeđenje transparentnosti, i podizanja javne svijesti o značaju genetičkih resursa.

Nepostojanjem podzakonskih akata i odgovarajućeg registra autohtonih rasa domaćih životinja dovodi do nemogućnosti utvrđivanja stvarnog stanja na terenu, pa se ne može utvrditi ni gubitak Republike Srpske u genetičkim resursima, ali ni koristi koje možemo ostvariti pravilnom upotrebom genetičkih resursa u stočarstvu. S tim u vezi predlaže se da se u narednom vremenskom periodu sukcesivno:

- Donesu izmjene i dopune Zakona o stočarstvu Republike Srpske.
- Donesu programi i pravilnici koji su od ključne važnosti za efikasno upravljanje genetičkim resursima u stočarstvu, usklađeni sa međunarodnim standardima.
- Izradi i realizuje projekat sveobuhvatnog „popisa“ autohtonih rasa domaćih životinja u cilju formiranja Registra.
- Izradi i realizuje projekat specijalizovanih farmi za uzgoj autohtonih rasa domaćih životinja i proizvodnju autohtonih proizvoda sa registrovanom geografskom oznakom (nemaju carinske barijere ni kvote za izvoz).

- Preduzmu aktivnosti na podizanju javne svijesti o očuvanju genetičkih resursa sa akcentom na autohtone rase domaćih životinja.

Na kraju, može se zaključiti da je zaštita genetičkih resursa u stočarstvu na području Republike Srpske nedovoljno zastupljena, i da je ujedno na nižem nivou od zaštite biljnih genetičkih resursa. Cjelokupno gledano, zaštita genetičkih resursa može biti na mnogo većem nivou. Za to je neophodno uključivanje svih zainteresovanih učesnika, od institucija i naučno-istraživačkih centara do poljoprivrednih gazdinstava i prehrambene industrije. Osim uspostavljanja neophodnog pravnog okvira, potrebno je kroz međunarodne i domaće izvore, obezbijediti finansiranje projekata zaštite i održivog razvoja genetičkih resursa u stočarstvu, posebno autohtonih rasa domaćih životinja.

Literatura

- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske. (2015). *Strateški plan razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Republike Srpske 2016-2020*, str. 33. Preuzeto sa <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mps/министарство/Documents/Strategija%202020.pdf>
- Ministarstvo za okolje in prostor Republike Slovenije. (2002). *Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji*, Preuzeto sa www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/en/biot_ska.pdf
- Poljoprivredni genetički resursi – od očuvanja do održive upotrebe. (2013). *Izveštaj Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu i Odboru za privredu*, Brisel, str. 5, Preuzeto sa http://ec.europa.eu/agriculture/genetic-resources/pdf/com-2013-838_hr.pdf
- Zakon o stočarstvu Crne Gore. (2010). *Službeni list Crne Gore*, 72/2010.
- Zakon o stočarstvu Federacije Bosne i Hercegovine. (2013). *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, 66/13.
- Zakon o stočarstvu Republike Hrvatske. (1997). *Narodne novine Republike Hrvatske*, 70/97, 36/98, 151/03, 132/06, 14/14, 30/15.
- Zakon o stočarstvu Republike Srbije. (2009). *Službeni glasnik Republike Srbije*, 41/2009.
- Zakon o stočarstvu Republike Srpske. (2015). *Službeni glasnik Republike Srpske*, 21. maj 2015, 44/15.
- Zakon o živinoreji. (2002). *Uradni list Republike Slovenije*, 18/02, 110/02, 45/04, 90/04, 90/12, 88/14, 45/15.

Analysis of Legislation in the Field of Conservation of Animal Genetic Resources of the Republic of Srpska

Jelena Nikitović¹, Jovica Sjeničić², Gordana Đurić¹

¹*Genetic Resources Institute, University of Banja Luka, Republic of Srpska, BiH*

²*Association for Research and Protection of Biodiversity, Banja Luka, Republic of Srpska, BiH*

Abstract

Basic international standards that define the objectives, priorities, measures and commitments, both in conservation of biological diversity and protection of genetic resources in livestock production, i.e. protection of indigenous breeds of domestic animals, are contained in the Global Action Plan of the World Organization for Food and Agriculture (FAO) as well as in the Convention on Biological Diversity. By accession to international conventions BiH/RS pledged to establish a system of measures which will enable the conservation of biodiversity and the protection of indigenous and endangered breeds of domestic animals. Nonexistence of registry of indigenous breeds that would contain precise information on the type, numbers and locations of the cattle, made impossible taking any measures for protection of local breeds and prevention of their illegal exports, thus threatening their survival. Legislation that would regulate inventorying and protection of the gene pool does not exist yet. In the field of genetic diversity, a very small number of scientific papers and professional works have been related to indigenous species. From the aspect of preservation of animal genetic resources it is necessary, within the shortest possible time, to propose and adopt a Law on Genetic Resources of the Republic of Srpska, as well as amendments to the Livestock Act of the Republic of Srpska, and to bring programs and define rules of key importance for the management of genetic resources in livestock breeding, all in accordance with international standards.

Key words: indigenous breeds, gene pool, conservation

Jelena Nikitović
E-mail address: jelena.nikitovic@griunibl.rs.ba

Received: July 11, 2016
Accepted: November 14, 2016